

Hacı Bektâş-ı Velî ve Tasavvuf

Allah'a hamd ü senâlar olsun, ciddi konulara, millî kültürümüze gençler arasında büyük ilgi var.

Tasavvuf günümüzde hem Türkiye'de hem de Batı'da çok ilgi gören bir konudur. Tarihte de böyle olmuştur.

a. Tasavvuf Kâl Değil, Haldir

“Tasavvuf nedir?” diye soracak olursak ve tarifleri toplamak istersek, bunu bizden önce yapanlar olmuş, yüzlerce, hatta binin üstünde tarif toplayan bilim adamları var. Ama bu büyük rakam sizi korkutmasın. Tariflerin çokluğu zevk farkından, bölge ve devir farkından, seviye, meşrep ve zihniyet farkından doğuyor.

Ayrıca tarif edenler bütünü, bilimsel bir tarifi düşünmüyorlar, en önde gelen vasfı ne ise kendilerine göre, onu söylemiş oluyorlar. Bu bakımdan tarifler çok.¹

¹ Tasavvufun tarifleri ile ilgili bir çalışma için bk. Cebecioğlu, “Prof. Nicholson'ın Kronolojik Esaslı Tasavvuf Tarifleri”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXIX (Ankara 1987), s. 387-406.

Zaten sosyal bir kavramın çok kesin sınırlarla, küçük bir cümle içinde tarifi de kolay olmuyor. Bunu ortaokul, lise ve üniversiteden bilirsiniz ki kültür ve medeniyetin de yüzlerce tarifi vardır.

Ahlâk üzerine üniversitede çok değerli konferanslar vermiş ve bir kitap yazmış olan Prof. Heimsoefh, kitabına *Ahlâk Denen Bilmece* adını vermiş.² Evet herkes biliyor ama mahiyetini düşündüğü zaman, bir bilmece gibi... Birçok yönlerini anlatmak gerekiyor.

Tasavvuf İslâm'dan önce de var olmuştur. Muhtelif dinlerin tasavvufumuza benzeyen durumî, iç hayatı yaşayan mensupları tarih boyunca her devirde görülmüştür. Batı'da bizim tasavvuf kelimesine yakın bir kavram olarak "mistisizm" kelimesi vardır ama mistisizm bizim tasavvuf kelimemizi tam karşılamaz. Mistik sözü de, bizim sûfî sözümüzü karşılamaz. Bunun sebebi, her kültür ve medeniyetin kelimelerinden, kelimelerin doğuşundan, hatta harf değerlerinde ve kavramlarında farklılık olmasındandır.

² Heimsoefh, *Ahlâk Denen Bilmece*, İstanbul 1957; İkinci baskı 1978.

Mesela bizdeki “s” harfi, Almanlarda “z” gibi okunur. Bölgeye göre de değişir. Bizdeki “v” harfi Almanlarda “f” okunur. Arapça’nın “ayn” harfini başka milletler çıkaramadığı için bir Arap müellifi kendi milletini, “Ayn harfini söyleyebilen millet...” diye tarif etmiştir. Çünkü mümkün değil, biz yapamayız. Gerçi “ayn çatlatmak” diye özentiler olmuşsa da, yine Araplar kadar güzel “ayn” söylemeyi kimse başaramıyor.

Bizim selamlama için kullandığımız “selâmün aleyküm!” ile, bugün Türkçe’de kullandığımız “günaydın”, Almanca “gutentag” veya İngilizce “good morning”, “hello” veya “çüs” gibi sözler aynı değildir. Biz “selâmün aleyküm” derken bir mü’min-i kâmil olarak karşımızdakine hem dünyadaki hem âhiretteki huzuru ve mutluluğu ifade eden, cenneti ifade eden bir temennide bulunmuş oluyoruz. “Hem dünyada esen ol, mutlu ol; hem de âhirette selamete er, cennete gir, nimetleri gör!” gibi bir mâna söylemiş oluyoruz. Başka hiç bir dilde bunun karşılığı yoktur.

“Günaydın!” Aydınsa aydın... Hava bulutlu olursa, biraz karanlık olur. “Tünaydın!” Hiç doğru değildir. Tün (gece), karanlıktır ama

karanlığın da kendine göre romantikliği vardır. “Allah’a ısmarladık!” da “Bay bay”la bir değildir. “Allah’a ısmarladık” demekle, “Ben senden ayrılıyorum ama sen Allah’a emanet ol!.. Ben seni Allah’ın korumasına havale ediyorum, ona bırakıyorum.” demiş oluyoruz.

Onun için tasavvuf ne eski mistiklerin mistisizmine benzer; ne vahdet-i vücud bizim anladığımız mânada Yunan’ın panteizmine benzer. Tıpkı biz iktisat dediğimiz zaman, ortaya konulan kavramın Batı’nın ekonomisine benzememesi gibidir. Ekonomi, Yunanca “ev idaresi” demektir. İktisat, “orta yol, itidalli yol” demektir. Çok farklar vardır.

Bu daima böyledir. Harfler bile farklıdır. Alfabeler aynı gibi görünse bile Arab’ın harfi ile, İranlı’nın harfi; Türk’ün harfi ile Alman’ın Fransız’ın, İngiliz’in harflerinin birbirlerine karşı durumları farklıdır.

Bizim “v”mizi Araplar bilmezler. Biz Arabistan’a gittiğimiz zaman alışveriş yapacağız, soruyoruz:

“*Kem hâzâ yâ ahî?*” “Ey kardeş bu kaç?” diyoruz. O Türkçe “uç” diyor, “beş” diyor. Satıcı Arap ama bizim Türk olduğumuzu anlıyor. Nereden anladı?

Tipinden Türk olduğu anlaşılan bir hocafendi bana geldi. Benim milliyetimin ne olduğunu da anlayamamış. Çünkü orada bu kıyafetle değil, başka kıyafetle dolaşılıyor. Bana; “*Eyne Kapalıçarşı yâ ahî?*” dedi. Ben de; “İşte şu karşıdaki dükkânlar...” dedim. “Nereden bildin benim Türk olduğumu?” dedi.

“Sen Kapalıçarşı diyorsun, farkında değilsin. “Eyne?” nerede demekle Arapça olmuş olmuyor.” dedim. Birisi;

“Bizim ‘kem hâzâ’ dediğimiz zaman Türk olduğumuzu nereden bildi?” dedi.

Çünkü Arap “kem” kelimesini farklı telaffuz eder. Oradaki “kem” ile Türk’ün “kem”i arasında fark vardır. Biz “ve” diyoruz, onlar farklı telaffuz ediyor. Yazılışı aynı olmakla birlikte okuyuşumuz farklı oluyor. Bunları misal olsun diye verdim.

Bizim tasavvufumuz başka bir yerde bulunan bir kıymet değildir. Emsalsiz bir kıymettir. Onu anlatmak istiyorum.

Peki İslâm tasavvufunu anladık. Hint tasavvufundan, Yunan tasavvufundan, Yahudi tasavvufundan, Neoplatonizm’den farklı... Ama ne?

Kısaca tarif etmek gerekirse; “İslâm dini ve imanının özge bir yorum ve yaşam şeklidir.” diyebiliriz. Kendine mahsus, başkasından farklı bir dinî hayat sürüş şeklidir. Demek ki dinî hayatın muhtelif yaşanma şekilleri vardır. Tasavvufî tarzda dindar olmak, başka türlü bir yaşamdır.

Bunun en bariz vasfı, işi lafta bırakmamak, davranışlarında göstermektir. Onun için “Tasavvuf kâl değil haldir.” derler. “Kâl” Arapça’da söz; “hâl” de durum, vaziyet, insanın görünümü, mevcut şekli demektir.

Onun için ihlas dediğimiz şey; hâlis muhlis, samimi bir niyetle bir şeyler yapmaktır. Bu, tasavvufta çok önemlidir. Bunun karşıtı riyâ, yani başkası görsün, beğensin, alkışlasın diye, reklâm ve propaganda maksadıyla yapmaktır ki o tasavvufî değildir; ihlaslı olmak tasavvufîdir.

İki namaz kılan olsa... Dinî birer dış form, hareket... Ayakta duruyor, sonra eğiliyor, yere yatıyor, kalkıyor... İkisi de namaz kılıyor ama birisinin asıl maksadı namaz kılmak değil de pabuç çalmak... Cemaatle beraber yatıp kalkıyor ama biraz sonra selam verince, gidecek, pabucu çalıp kaçacak. Şekil tamam ama

bunun namazının kıymeti yok. Ötekisinin namazı göz yaşıyla, karşısında Kâbe'yi düşünerek, Allah'ın huzurunda olduğunu hissederek, titreyerek, ürpererek, huşu içinde... İşte o tasavvufî namazdır. Birisi söz ve form; ötekisi hal, gidiş ve davranış...

Onun için tasavvuf, derûnî, halisâne dinî bir yaşam şeklidir. Tabii "Tasavvuf hep böyle derûnî midir, bunun lafı yok mudur?" dersiniz, bunun lafı da vardır. Buna teorisi diyoruz. Eskiden nazarî derlerdi. Nazarî tasavvuf, tasavvufun felsefesi veya felsefî tasavvuf denilen bir tarafı da vardır. Kitaplarda yazılan, kavramları enine boyuna münakaşa edilen, geliştirilen bir tarafı da vardır. Bir de yaşanan, amelî, pratik tasavvuf vardır. O da tarikat dediğimiz yolda ve tekke dediğimiz yerde görülür.

Demek ki tasavvufun bir ilmi vardır, bir de tasavvufî hayat vardır. Bunun sebebi şudur. Mevcut olan bir şey üzerinde araştırma yaptığımız, onunla ilgili bilgileri topladığımız zaman, onun ilmini yapmış oluyoruz. Tasavvuf her ne kadar hal ilmi de olsa, bunun üzerinde düşündüğümüz, tarifler yapmak istediğimiz,

hudutlarını çizmek istediğimiz, içeriğini, tespit etmek istediğimiz zaman, ister istemez söz tarafına kayıyoruz. Başkasına anlatmak, geliştirmek, düzenlemek, felsefesini yapmak, tefekkür etmek için...

Sûfî kelimesini, mutasavvıf sözünü duymuşsunuzdur. Tasavvufa bağlı, o hayat tarzı içinde olan kimselere bu isimler verilmiş. Sûfiyye demek, erbâb-ı tasavvuf demektir. Tarikat, tasavvufun özel bir metoda göre uygulanış yolu demektir. Tasavvufî liderlere “şeyh” ve “mürşid” deniliyor. Onların öğrencilerine, talebelerine Arapça “mürid” ve “fakir”, Farsça “derviş” deniliyor. Fakir, derviş kelimesinin Arapça’sıdır. Derviş, kapı kapı dolaşıp da bir şeyler isteyen, fakir ise, muhtaç demektir.

Tekke denilen yerleri var. Tekkelerin büyükleri küçükleri; âsitânesi, zâviyesi, ribatı var...

İslâm tasavvufu, kendi kendine varlığı olan, kendi başına bir ayrı tasavvuf mudur?..

Evet, İslâm tasavvufu kendi kendine, başka hiç bir yerde emsali görülmeyen, eşsiz,

emsalsiz, ayrı bir tasavvuftur. Hint tasavvufuna, Yunan tasavvufuna, İskenderiye'deki tasavvufa hiç benzemez.

b. İslam'da Tasavvufun Kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir

“İslâm tasavvufu veya daha önceki tasavvurlar nereden çıkmıştır?”

Dinî emirler üzerinde düşünmekten ve onları uygulamaya çalışmaktan çıkmıştır.

O halde İslâm'da tasavvufun kaynağı Kur'ân-ı Kerîm'dir. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm Allah'ın emirlerini toplayan bir kitaptır. Allah'ın emirlerini tutmak isteyen insanlar, Kur'ân-ı Kerîm'in harfini bile değerlendirmişler. Niçin şu kelimeyi önce kullandı, niçin bunu sonra kullandı?

Bir misalle anlatayım: Çeşitli işleri en güzel tarzda yapmaya o işin âdabı diyoruz. Yemek yemenin âdabı nasıldır? Yemeği nasıl yiyeceğiz? Yemeğin içeriğinde neler olacak? Elimde bir el yazması eser var, orada, “Önce meyve sonra yemek yemek lâzım!” diyor. Bu modern bir şey, güzel bir şey... Şimdiki ilim adamları da aynı şeyi söylüyorlar. Meyveyi önce yemeli, mide dolmalı; öteki yemekleri

yemeğe pek yer kalmamalı. Böylece aşırı yemek önlenmiş olur. Salatayı önce yemek bugünün doktorlarının tavsiye ettiği bir şey.

Peki bunu nereden çıkarmışlar? Elimdeki el yazması eserde bunun Kur'ân-ı Kerîm'den çıkarıldığı yazılıyor.

وَفَاكِهَةٍ مِّمَّا يَتَخَيَّرُونَ وَ لَحْمِ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ.

“Ve fâkihetin mimmâ yetehayerûn. Ve lahmi tayrin mimmâ yeştehûn.”

“İstedikleri türlü türlü meyveler olacak cennette... Ondan sonra çeşit çeşit kuş etleri olacak.”³ Mâdem ki kuş eti daha sonra söylenmiş; o halde yemekte önce meyve yenmeli; kızaftmalar, kebaflar, bıldırcın dolmaları vesaireler sonra yenmeli... Müslümanın Kur'ân-ı Kerîm görüşü, anlayışı böyledir.

Kâbe'nin karşısında, bir kaç arkadaş farz namaza durduk. Karşımızda, Kâbe-i Müşerrefe... İmam selâm verdi, biz de selâm verdik. Baktım yan taraftan, üç dört adam ilerden bir itiraz yükseldi, münakaşa başladı, eğildim baktım.

“Niye selâm verdiniz?” diyor. Arkadaş da;

³ 56/Vâkıa, 20-21.

“İmam selâm verdi, onun için selâm verdik.” diye cevap veriyor. Suudlu olduğu anlaşılan sakallı ve yaşlı bir zât;

“Olmaz!” diyor.

“Nasıl olacak?”

“İmam bir bu tarafa selam verecek, bir öbür tarafa selam verecek. Siz ondan sonra selam vereceksiniz.”

Ben tesadüfen veya tevâfuken bir iki gün önce o konuyu kitapta okumuştum, biliyorum.

“Muhterem efendi! Peygamber Efendimiz, “İmama tabi olan cemaat onun yaptığı şeyi aynen yapsın ve sonunda namaz bittiği zaman, *‘İzâ selleme’l-imâmü fesellimû’* ‘İmam selâm verdiği zaman, siz de selâm veriniz!’ buyurmuş.”⁴ dedim.

Şimdi burada bir “fe” harfi var... Bu Arapça’da şu birkaç mânaya gelebiliyor:

1. “Hemen onun arkasından, hemen onunla beraber.”

2. “O yapsın da, ondan bir müddet sonra.”

⁴ İbn Mâce, “İkâme”, 30, hadis no: 921; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, VII, 216, hadis no: 6899.

O mezhep öteki mânâyı almış; bizim alimlerimiz de “hemen” mânasına almışlar. “Mâdem rükûya eğilirken beraber eğiliyoruz, kalkarken beraber kalkıyoruz. O halde selamı da beraber yapmamız lâzım!” diye anlamışlar. Ben bunu anlattım. Dilbilgisine ait bir kuraldan ve tabii daha başka delillerden çıkıyor.

Etrafa birkaç meraklı da toplanmıştı. Onlar;

“Amca bak, bu bilerek yapıyor, hadîs-i şerîfi de biliyor.” dediler. Ben de adama;

“Bizim mezhebimiz bu!” dedim... Adam kızdı;

“Peygamber Efendimiz’in zamanında mezhep yoktu.” dedi. Mezhep yoktu ama Peygamber Efendimiz’in sözlerini ve emirlerini yorumlayınca, mezhepler ortaya çıkıyor. Bir şeyi anlamaya, anlatmaya çalıştığınız zaman anlayış farkları ortaya çıkacak. Düşündüğün zaman sen de bir şey yapacaksın, mecbursun.

Herkes bizi haklı gördü. Adama nasihat ettiler.

Demek ki bazen bir kelimedenden; yemekten önce meyve yenecek, kebab sonra yenecek sonucu çıkarılıyor. Bazen bir harften hemen imamla selam verecek, sonra selam verecek

gibi anlamlar çıkarılıyor. Müslümanlar Kur'ân-ı Kerîm'e bu kadar bağlı. Tasavvuf da oradan çıkmıştır; âyet-i kerîmelerden ve ayetlerdeki emirlerden çıkmıştır.

Çok tasavvufî kitap var. O kitapların hemen hepsinin, aşağı yukarı aynı olan bir iç yapısı vardır. Tasavvufun tariflerini anlatırlar. Yüz tane, yüz elli tane tarifi ve münakaşaları orada anlatırlar. "Tasavvuf kelimesi nereden çıkmış?" Ondan sonra bir geniş bahis açarlar: "Tasavvufa Kaynak Olan Ayetler."

Ben uzun boylu anlatmayacağım ama "Kur'ân-ı Kerîm'den çıktığı ispatlanmıştır" diyorum.

Biz tasavvufa bir giriş yapacak, sonra Hacı Bektâş-ı Velî'yi anlatacağız. Ondan sonra da Hacı Bektâş-ı Velî'nin tasavvuf anlayışını, görüşlerini ele alacağız.

Tasavvufun Kur'ân-ı Kerîm'den çıktığı kesindir. Ben ilâhiyat profesörüyüm, kitaplar literatürde böyle diyor, araştırmalarımız da böyledir.

Hadîs-i şerîflerden, Peygamber Efendimiz'in sözlerinden çıkmıştır. Bu hususta çok hadîs-i şerîf vardır. Peygamber Efendimiz'in

hayat tarzı, bugünkü kelimelerimizle tarif etmemiz gerekirse tamamen mutasavvıfâne veya tasavvufî bir hayattır. Tabii, Peygamber Efendimiz sonraki bir cereyana kapılmış da, o akıma tâbi olmuş da mutasavvıf olmuş değil. Demek ki mutasavvıflar Peygamber Efendimiz'e tam uymaya muvaffak olmuş insanlardır. Bu onu gösteriyor.

Tarihte önce olan, arkadan gelenlerce takip edildiğine göre, mutasavvıflar Peygamber Efendimiz'in hayat tarzını en iyi uygulayabilen insanlardır. O halde sünnet-i seniyyeye en uygun yaşam tarzında olan kimselerdir. Yüzlerce binlerce misal verebilirim.

“Peki, sizin bu tarif ettiğiniz çizginin dışında, başka türlü tasavvufî akımlar ve tasavvuf grupları, sufiyye grupları yok mu?”

Vardır ve çok çeşitlidir. Bu çeşitliliği hoş görmek lâzım. Çünkü bir kere tarihin derinliğinden günümüze kadar 1400 yıllık, 15 asırlık bir zaman boyutu var. Ondan sonra da eski dünyanın üç kıtasına yayılmış muazzam bir mekân boyutu var. Enini boyunu çarparsanız ortaya muazzam bir saha çıkıyor. O kadar geniş sahada, bu kadar derin zaman içinde el-

bette farklar olacaktır. Bilimsel bir şey... Zaten olmasaydı şaşırırdık, “Bu kadar beraberlik nasıl olabilmiş? İklima ve bölgeye göre değişmemiş?..” diye hayret ederdik.

Çünkü saf bir rengi bile alsanız, beyazı bile alsanız, biraz boya çıkartabilen bir şeyle karıştırdığınız zaman, beyaz bile değişir; bej olur, krem olur, kurşunî olur, açık pembe olur. Bulunduğu yerdeki tesirleri alır. İslâm da bir yere gitmişse oranın rengiyle uyum sağlamıştır. Orta Asya’daki İslâmî anlayış ile Hindistan’daki İslâmî anlayış; Afrika’daki İslâmî anlayış ile Yemen’deki İslâmî anlayış farklıdır. Çünkü orada daha önce bir renk vardır. İslâm, bembeyaz olarak oraya gittiği zaman ya pembeleşmiştir, ya filizî olmuştur, ya gri olmuştur, ya bej olmuştur, ya koyu kara olmuştur. Bu normal...

Tabii çok bildiğiniz birtakım isimleri de söyleyebiliriz. Mutasavvıf, büyük sûfî deyince, tasavvufun büyük temsilcileri, onu temsil eden isimler akla gelir. Abdülkâdir-i Geylânî, Kadirî tarikatının pîri; Bahâeddîn-i Nakşibend ki mensuplarına Nakşibendî veya Nakşî deniliyor; Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin mensupla-

rına Mevlevî deniliyor. Bunu Türkler çok iyi bilir, Pakistanlılar bilir, bütün batı da biliyor. Eşrefoğlu Rûmî hepimizin başımızın tacı. Gönlümüzün sultanı Yunus Emre. Bursa'nın meşhur Emir Sultan'ı, Üftâde'si, Üsküdar'ın meşhur Aziz Mahmûd-ı Hüdâyî'si, Erzurum'un meşhur *Mârifetnâme* isimli o muhteşem eseri yazmış olan, o rengârenk kültüre fevkalâde yüksek ve çeşitli bilgilere vukufıyla temas etmiş olan, dünyanın güneşin etrafında döndüğünü cesaretle söylemiş olan, astronomi gözlemleri yapmış olan İbrahim Hakkı'sı, İsmâil Hakkı Bursevî'si...

c. Hacı Bektâş-ı Velî el-Horasanî

Hacı Bektâş-ı Velî el-Horasanî de bunların çok meşhurlarından birisidir. Buna bağlı olanlara Bektâşî diyorlar. Ama Bektâşîler Hacı Bektâş-ı Velî'ye tam uygun mu, değil mi; onu belirteceğim.

Ben Bektâşî değilim, Sünnî'yim. Çünkü orada Sünnîliğe uymayan, şeriate göre biraz kâbil-i tenkid, tenkit yiyen, münakaşa edilen taraflar var. Ama Bektâşîlik'le Nakşîlik arasında bir ilişki olduğu da tarihî bir gerçektir. Böyle bir ilişki var.

Benim Hacı Bektâş-ı Velî ile doğrudan doğruya ilgilenmem olmayabilirdi. Ama Ankara İlâhiyat Fakültesi'nde doktora tezimi İznikli Hatiboğlu Muhammed (aslında İznik'li değil, Denizli'nin Honaz kasabasından) üzerinde yapmıştım. O böyle *Yüz Hadis Yüz Hikâye* ve tefsir kitabı yazmış. Onun üzerinde doktora tezimi yaparken bir de baktım ki bu Hatiboğlu Muhammed, Hacı Bektâş-ı Velî'nin bir eserini de manzum olarak, şiir halinde ortaya koymuş. Oradan meseleye girdim ve o manzum eseri okuyunca çok hayret ettim. Baktım ki Bektâşî'lerle Hacı Bektaş arasında, bugün Hacı Bektaş'ı seven; "Bu bizim pîrimizdir, başımızın tacıdır." diyen insanlarla Hacı Bektâş-ı Velî'nin kitabındaki fikirler arasında çok büyük farklar var. O zaman, bu benim ilgimi çekti. Onun üzerinde doçentlik tezi çalışması yapayım diye düşündüm.

İkinci sebebi, Anadolu'daki Türk Edebiyatı'nın 14. yüzyıldan kalmış eserleri çok azdır. O eserler de çok kıymetlidir, antikadır. Hatiboğlu'nun tercüme ettiği eser onlardan birisi olan Hacı Bektaş'ın *Makâlât*'ı idi. O bakımdan ben de onu orijinal bir çalışma olacak diye aldım. Hakikaten de orijinal bir çalışma oldu

ve çok büyük etkisi oldu. Bizim bugünkü fikir ortamımızda çok ilgi çekti. Televizyonlarda, gazetelerde, toplantılarda, anmalarda bahis konusu edildi. Benim ilgimi çektiği gibi, halkımızın da ilgisini çekti.

Benim için bu konu hususî bir önem taşıyor. Konuya böyle girmişim ama siz nereden ilgileniyorsunuz? Sizin için konunun önemi nedir?

Bir kere, Hacı Bektâş-ı Velî'den çok bahsediliyor; onun için merak etmiş olabilirsiniz. Ve bazı kimseler Hacı Bektâş-ı Velî'ye;

“Çok hoşgörülü bir insandı, modern zihniyetliydi. Kadın erkek ilişkilerinde çok demokrat idi. İçkiye de müsamaha ediyordu. Namaz kılmasa da oluyordu.” diyor.

Böyle anlatıyorlar. Sonra;

“Türkçüydü, anti-Arap bir zihniyete sahipti ve Arap kültürüne bir reaksiyon olarak Kırşehir'de bayrak açmıştı...” deniliyor.

Hâlâ platonik, efsanevî ve masalımsı anlatımlar devam ediyor.

Tabii Türkiye'de Alevî vatandaşlarımız da var. Alevî vatandaşlarımızın sakalı bıyığı farklı dedeleri var, bağlandıkları kimseler var. Onlar

da “Hacı Bektâş-ı Velî pîrimizdir” diyorlar. Seviyorlar ve bunların sayıları da milyonları buluyor. O bakımdan onlar da bu konu ile ilgililer.

Hatta Ankara’da Kemal Aytaç Bey vardı. Millî Güvenlik Kurulu’nda da görev yapmış; Malatya’da rektör yardımcılığı yaptı. Benim tezimi merak etmiş, okumuş, henüz tanışmıyoruz;

“Bu şahısla tanışmak istiyorum!” demiş. Fakülteye geldi, tanıştık. Ondan sonra da sevgimiz, muhabbetimiz devam etti. İnönü Üniversitesi’ne rektör yardımcısı olarak gitti. Oraya bizi transfer etmek istedi.

“Buyurun, bizim Malatya’ya gelin!” dedi.

“Ben sakallı bir insanım.” dedim.

“Mahzuru yok!” dedi.

Sonra bir haber gönderdi. Oradaki Alevî vatandaşlarımız, kardeşlerimiz;

“Hocamız bu doçentlik tezini ya kendisi bastırsın; ya da müsaade etsin biz bastıralım!.. Bu konu çok güzel, merak ediyoruz.” demişler.

Sonra, Hacı Bektâş-ı Velî’nin askeriyede de bir önemi var. Çünkü Yeniçeri’lerle ilgisi var; Yeniçeri’lerin 94 tane ordusu var... Orta

diyorlar; ordu veya bölük demek, askerî birlik demek... Onlardan bir tanesinde baş köşeyi Hacı Bektâş-ı Velî'nin mümessili temsil ettiği için ordu ile de ilişkili...

Bazı paşalar o bakımdan Hacı Bektâş-ı Velî ile de ilgileniyorlar. Hatta benim tanıdığım bir albay vardı. Hacıbektaş kasabasını severek, hürmetle ziyaret etmiş. Allah rahmet eylesin, yakınımızdı.

Hacı Bektâş-ı Velî, Ahmed-i Yesevî'nin yoluna bağlı; Yeseviye tarikatından... O bakımdan da önemli...

Kültür tarihimizde büyük yeri var. Bektâşî tarikatıyla ilgisi var. O bakımdan muhakkak sizleri de ilgilendirmiştir. Çeşitli meraklara sahip olanlar vardır.

d. Hacı Bektâş-ı Velî'nin Hayatı, Eserleri ve Görüşleri Hakkında Mevcut Bilgileri Değiştirecek Bilgiler

Hacı Bektâş-ı Velî'nin hayatı, eserleri ve görüşleri hakkında bilgi verdikten sonra *Makâlât* içindeki fikirleri hakkında iddialı şeyler söyleyeceğim. Mevcut bilgileri değiştirecek, altı kırmızı kalemle çizilecek şeylere dikkat çekeceğim.

Bizim doçentlik tezi olan Hacı Bektâş-ı Velî'nin *Makâlât*'ını eksikli kusurlu bastılar. Bunun tashih edilerek, düzeltilerek yeniden basılması lâzım. Hacı Bektâş-ı Velî hakkında onu seven insanların arasında birtakım menkabeler var; *Menâkıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî...* Menâkıb denilince, tarihi bilgi olmuyor da biraz daha sübjektif, gerçekliği münakaşa edilebilen, bazı konularda insanı biraz kuşkuya düşürebilen bilgiler demek oluyor.

Onun için biz bilim adamı olarak menkabeler için, *Menâkıb-ı Hacı Bektâş* budur diye söyleyemiyoruz. *Menâkıbnâme*'yi inceliyoruz. Şurası doğru olabilir, burası olmayabilir. Şurası şu sebepten, şu delilden, bu kanıtlardan dolayı doğru değildir diyebiliyoruz.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin zamanı ile ilgili bilgiler çok azdır.

Hacı Bektâş-ı Velî Horasan'lıdır. Horasan bugün İran'ın kuzeydoğusuna, Hazar Denizi'nin güneydoğusuna rastlayan mıntıkadır. Özbekistan'ın, Türkmenistan'ın, Afganistan'ın bir kısmını içine alan bir bölgedir. Bu bölgede, Nişâpur şehrinde doğduğu rivayet ediliyor. Doğru olabilir. Bunun doğruluğunu eserin için-

deki fikirlerin tahlilinden, Hacı Bektaş'ın kültürel yapısının incelenmesinden de teyit ediyoruz. Böyle olması mümkün...

Hacı Bektâş-ı Velî, onu sevenlerin söylediğine göre Arap soyundan, hatta Peygamber Efendimiz'in evladından bir seyyiddir. Kendileri çok net olarak "seyyid" diyorlar. O zaman tabii bir Arab'ın kalkıp da Türkçülük yapması olamaz.

Arap kültürüne reaksiyon olarak Kırşehir'de Türkçü bir cereyan başlatmış!?!.. Bu masal, böyle şey olamaz, mümkün değil. Zaten milliyetçilik cereyanları 19. asırda çıkmış. O asırda böyle bir cereyan yok. Herkes kavmiyetçilik çok günah, ayıp diye düşünüyor. Birçok kavim bir potada erimiş, birbirlerini kardeş biliyor. Böyle bir şey bahis konusu değil. Bunlar şimdiki az düşünen düşünürlerin fantezileridir.

"Seyyid olması mümkün müdür?"

Mümkündür. Çünkü Nişâpur zaten Arap ordugâh merkezi idi. Nişâpur'dan Arap olduğunu bildiğimiz çok alim yetişmiştir. Hâce Abdullâh-ı Ensârî, ensardan, Medine'dendir. Sülâlesini, şeceresini çok net olarak biliyoruz.

Arap kavminden, Nişâpur'a yakın bir şehirdendir. Daha pek çok isimler verilebilir. Mümkündür, Hacı Bektâş-ı Velî de seyyid olabilir.

Zaten *Makâlât* isimli eserini Farsça ve Türkçe değil Arapça olarak yazmıştır. O devirde Farsça çok yaygın ve Hacı Bektaş'ın yaşadığı zamanda birçok kimse Farsça yazıyor. Divanda, devletin kademelerinde Farsça konuşuluyor. Sonra Karamanoğlu Mehmed Bey, "Bundan sonra bârgâhta, dergâhta Türkçe konuşulsun!" demiş de, Farsça'dan öyle vazgeçilmiş. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî *Mesnevî*'yi Konya'da Farsça söylüyor. Böyle bir durumda Arapça eser yazıyor. Doğru... Demek ki Arap ırkından ki Arapça yazmayı uygun görmüş.

Ne zaman yaşamış?.. Çeşitli rivayetler var, onları inceliyoruz. Mevlânâ ile çağdaş...

Tarikatların tekkelerinde tomarlar vardır. Tomar halinde dürülmüş, deri veya çok sağlam kâğıt üzerine yazılmış şecereleler vardır. Bu makama kim geldi, ondan sonra kim geldi, ondan sonra kim geldi?.. Sıra ile yazılır ve şeyhinden halifesine, ondan ötekine intikal eder. İşte tomar denilen bu şecere kâğıtlarında verilen bazı rakamlar vardır. O rakamların doğru ol-

ması mümkündür. Çünkü o gibi evrak muhafaza edilmiş, korunmuştur ve oradan alınmış olması mümkündür.

O kayıtlara göre altmış üç yıl yaşamış; milâdî 1209'da doğup, 1270'de vefat etmiştir. Biz bunu birtakım vakfiye kayıtlarından da tespit edip yanlışları düzelttik. Başka tarihler söyleyenler var; 738'de ölmüştür diyenler var... Mümkün değil. Çünkü ondan kırk elli yıl önce yazılmış vakfiye kayıtlarında "merhum" gibi ifadelerle bahsedildiğine göre, demek ki ondan evvel ölmüş diye çıkarıyoruz.

Yakın devirde onunla ilgili bilgi veren kitaplara bakıyoruz ve bu verdiğimiz rakamların doğru olduğunu tahmin ediyoruz. Hicrî 606-669, milâdî 1209-1270 yılları arasında yaşamış ki bu Mevlânâ ile akran ve çağdaş demektir. Zaten menâkıbnâmelerde de onunla çağdaş ve birbirleriyle münâsebetleri olduğuna dair rivayetler var.

O rivayeti anlatayım. Eflâkî diye *Menâkıbü'l-ârifîn* adlı eseri Millî Eğitim Bakanlığı Klasikleri arasında neşredilmiş olan, Mevlânâ'dan sonra yaşamış, onun torunuyla çağdaş bir yazar var. Mevlânâ ile ilgili rivayet-

leri duyarak, çevreden toplayarak o eseri meydana getirmiş. Eserinin bir yerinde şu hadiseyi anlatıyor:⁵

Kırşehir’de Sulucakarahöyük denilen yerde (şimdiki Hacıbektaş kasabası) bir şahıs varmış ve Mevlânâ’ya muhalif imiş. Bir müridini oraya göndermiş. “Git o Mevlânâ denilen adama, de ki: Eğer aradığını buldu, Rabbine kavuştu, erdi, erenlerden olduysa; bu velveleyi, bu gürültüyü kessin!.. Eğer aradığını bulamamışsa, bu gürültü niye?.. Bulamayan insanın bu gürültüsü iddia, palavra, gösteriş ve tantana oluyor. O da tasavvufta makbul bir şey değil...” demiş.

Eflâkî tabii, Mevlevî dervişi. Anlattığına göre, Hacı Bektâş-ı Velî’nin gönderdiği şahıs Konya’ya gelip;

“Bu Mevlânâ nerededir?..” diye sormuş.

“Falanca medresededir.” diye cevap vermişler.

O medreseye gitmiş, kapısından içeriye girmiş. Mevlânâ o anda semâ hâlinde imiş.

Semâ dediğimiz şey, vecde gelerek dönmektir. Tabii, şimdi vecdsiz dönüp de sonra

⁵ Bk. Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, 411-414.

vecde ulaşmak tarzında kullanılıyor. Eskiden tabii olan şekli, vecde geldi mi dönerdi insan... Şimdi döne döne vecde gelmeyi deniyorlar. Tersine bir çalışma...

Mevlânâ kuyumcular çarşısında dolaşmış. Selâhaddîn-i Zerkûb'un dükkânının önüne gelince... İçerden çekiç sesleri geliyor. Altını yüzük ve bilezik yapacak. "Takka tıki tıki... Takka tıki tıki... Takka tıki tıki..." bir çalışma var. O sesleri duyan Mevlânâ vecde gelmiş, semâa, yani pervâneler gibi dönmeye başlamış.

Pervâne de sonradan yapılan bu elektrikli döner alet değil aslında kelebek adıdır. Ve şöyle diyor:

یکی کنجی بدید آمد در ان دکان زر کوبی

زهی صورت زهی معنی زهی خوبی زهی خوبی

*Yekî gencî pedîd âmed, der ân dükkân-ı
zer kûbî,*

*Zihî sûret, zihî ma'nî, zihî hubî, zihî
hubî.*

"Şu kuyumcu dükkânından gözüme bir hazine göründü. İçeriye baktım, gözüme bir hazine erişti, zuhura geldi ki ne güzel sûret (görünüm) ne güzel sîret (mâna)! Dışı güzel, içi

güzel... Ne güzellik, ne güzellik...”⁶
Selâhaddîn-i Zerkûb’un dükkânına bakmış. Esnaf; kuyumculuk işi yapıyor, imalatla meşgul...

O devirde mutasavvıfların ana fikirlerinden birisi de kendi elinin emeğiyle helal lokma kazanıp yemektir. Hepsi bir iş sahibidir. Kimisi attardır, kimisi bakkaldır, kimisi bezzazdır, kimisi böyle zerkûbdur, kuyumcudur... Çalışıyor ama Allah eri... Allah’ın sevgili kulu durumunda olan bir kimse...

Mevlânâ onu kapıdan görünce... Yüzü güzel, nurlu; içi güzel; kalbinin, sîretinin, mânevî halinin güzelliğini görmüş... “Ne güzel yüz, ne güzel iç alemi; ne güzellikler, ne güzellikler...” diye coşmuş, semâa geliyor. Semâ böyle vecde gelip, aşka gelip kendinden geçip dönmektir.

Mevlânâ vecde gelmiş dönüyor... Bir taraftan da bir rubâî söylüyor. Rubâîyi onlar bizim gibi düz okumazlardı. Gazel demek, rubâî demek, o zaman için ses eşliğinde, makamla,

⁶ *Dîvân-ı Kebîr* (nşr. Fürûzanfer), V, 239 (şiiir no: 2515); *Dîvân-ı Kebîr* (haz. Abdülbâki Gölpınarlı), VI, 4.

bir âhenkle söylemek demektir. Düz şiir okur gibi, kaç çatarak söylemek değildir.

Bir taraftan dönüyormuş, bir taraftan da bir ilahi söylüyormuş. Türkçe'si şöyle:

اگر تو یار نداری چرا طلب نکنی؟

وگر بیار رسیدی چرا طرب نکنی؟

Eger tu yâr nedârî çerâ taleb nekonî

Ve ger beyâr resîdî çerâ tarab nekonî.

“Eğer senin yârin, dostun, sevgilin yoksa, neden talep etmiyorsun?.. Eğer yârinin, sevdiğini, dostunu bulup ona kavuştuysan, niçin tarab etmiyorsun?..”⁷

Tarab etmek, “sevinmek” demektir. Demek ki Tarabya, Boğazda sevinçli işlerin olduğu yermiş. “Niçin o zaman da sevinç izhar etmiyorsun?.. Tembel tembel oturmuşsun, kendi acayip hâlinin farkında değilsin, bizim hâlimize ‘ne kadar acâyip hal’ diyorsun. Halbuki, senin hâlin acayip!.. Yoksa kalk talep et, gayrete gel; varsa, sevincinden şıkır şıkır oyna!” demek istiyor Mevlânâ... O zaman Hacı

⁷ Bk. Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri*, I, 411-414; *Dîvân-ı Kebîr* (nşr. Fürûzanfer), VI, 270 (şiir no: 3061); *Dîvân-ı Kebîr (Seçmeler)* (haz. Şefik Can), III, 368.

Bektâş-ı Velî'nin tenkidine cevap vermiş oluyor.

“Bulduysa otursun yerine!” demişti; “Buldumsa, sevincimden oynayacağım.” diyor. “Bulmadıysa, yine otursun yerine!” demişti; “Bulmadıysam, aramak için bir coşkunluk içine gireceğim.” demiş oluyor. Tabii bunlar bir meseleye iki ayrı bakıştır; içtihad farkıdır. Birisi o zihniyette, öbürü başka zihniyette... İkisi de haklı olabilir, mümkündür. Çünkü niyetleri temizdir.

İşte böyle münasebetleri olduğu düşünüyor.

Hacı Bektaş-ı Velî Mevlânâ ile çağdaştır. Orhan Gazi'yi gördüğü, yeniçerilerin kuruluşunda dua ettiği, kılıç kuşattığı doğru değildir. Olsa olsa, o işi torunları yapmıştır. Ondan sonra Hacı Bektaş'ın kendisi sanılmıştır. Aslında öyle olmadığı muhakkaktır.

Menteş adında bir kardeşi olduğu biliniyor.

Âşıkpaşazâde diye bir kimse var. Kırşehir'den Kayseri'ye doğru geçerken sol tarafta görmüşsünüzdür; bembeyaz, şahane, güzel,

sevimli bir sanat eseri var: Âşık Paşa'nın türbesi... İşte onun torunu olan Osmanlı tarihi yazmış olan bir Âşıkpaşazâde var.

Âşıkpaşazâde kitabında,⁸ “Ben bu Hacı Bektâş-ı Velî'nin ve çocuklarının ahvâlini bütün detayı ile biliyorum.” diyor. Biliyormuş ama söylememiş. Mübarek, bildiğini yazsaydın ya!.. “Tevâtür-ü sahih ile hepsini bilirim.” diyor. Kırşehirli'dir, bilebilir, doğrudur. Zaman bakımından arada uzun bir zaman farkı var ama bilebilir. “O şeyhlikten, müridlikten uzak, kendi halinde bir büdelâ, aziz idi.” diyor.

Büdelâ, evliyânın birisi gidince yeri otomatik olarak doldurulan, sayısı belli, üçler, yediler, kırklar, gibi birisi demektir. “Mânevî makamı vardı” demek istiyor. “Kendi başına bir insandı. Öyle şeyhlik, müridlik, silsile, tarikat meselesi yoktu.” diyor, Âşıkpaşazâde...

Biz şimdi ilim adamı olarak, her tarih kitabında yazılanı kabul etmiyoruz. Müşkölpe-sendiz, talebeyi terletir gibi böyle yazarları da, eserlerini de terletiriz. İnceliyoruz; doğru değil...

⁸ Bk. *Âşıkpaşaoğlu Tarihi*, s. 221-224.

Niçin doğru değil, nereden çıkarıyorsun? Âşıkpaşazâde Kırşehirli... Hem ona da yakın bir zamanda yaşamış, sen 20. yüzyılda yaşamışsın.

Hacı Bektaş eserinde şeyhlikten, müridlikten, tasavvuftan bahsediyor. Sen de ilgisi yok diyorsun; doğru değil... Eseri, tekzip ediyor yani... Biz delilleriyle onun ilgisi olduğunu göstermiş oluyoruz.

Özel hayatıyla ilgili çeşitli rivayetler var. Adı bile münâkaşalıdır. Bektaş, bazı rivayetlerde adı olarak bazılarında lakabı olarak geçiyor. Adı Muhammed'dir. Bektaş Türkçe bir isimdir. Kendisi Arap asıllıysa, Muhammed diye ismi olabilir.

Horasan'dan geldiği kesindir. Hacca gittiği kesindir.

“Kesin olarak hacca gittiği nereden belli?”

Menâkıbnâme'ye bakarsanız inanmayabilirsiniz. *Menâkıbnâme*'de yazdığına göre, şeyhi Lokmân-ı Perende denilen mübarek zât hacca gitmiş. Hacda Arafat'a çıkmışlar. Arafat'ta müridlerine; “Ah, şimdi bizim Nişâpur'da arafe günü... Her evde bir faaliyet

vardır. Tavalarda pişi pişirilir.” demiş. Hanımlar bilirler bu işi; hamur yapılıyor, kızgın yağın içinde pişiriliyor. Zeytin yağında pişer, peynirle güzel olur. Lokmân-ı Perende, “Nişâpur’da bugün ne güzel pişi pişmiştir, arefe günü bayram için hazırlık yapılmıştır.” filan deyince; Hacı Bektâş-ı Velî evliyâlık yoluyla şeyhinin Arafat’ta böyle dediğini duymuş. Horasan’dan eline bir tabağı almış, hoop Arafat’a gelmiş, pişileri şeyhine getirmiş. Tabii bu menkabe, böyle yazıyor. Ondan dolayı adına “Hacı” demişler.

Eserinde hac yapılan yerlerle ilgili o kadar canlı tasvirlerde bulunuyor ki o diyarları gezmiş olduğu anlaşılıyor. Hatta bir kaç defa da hac yapmıştır. Hem de şunu söyleyeyim; bu zamanda hacılık kolaydır ama o devirde çok zor olduğundan, çok kıymetli bir ünvanıdır. Herkes hacca gidemez. Osmanlı padişahlarından hacca giden bir tek fert yoktur. Belki vekil göndermişlerdir ama kendileri gidememiştir. Herkesin gitmesi kolay değildir.

Daha bir asır öncesine, vapurun ve otomobilin olmadığı devreye gittiğiniz zaman, birisinin adının başında “hacı” ünvanını gördünüz mü, o gözünüzde büyüsün. Kolay bir iş değil...

Hem parası çok demektir, hem de çok zor bir işi başarmış demektir. Çünkü yollar tehlikeli, çöller büyük, bata çıka gitmek zor. Sıcaktan ölmek kaderde var, hacıların çoğu telef oluyor. Hacı Bektâş-ı Velî bu işi başarmış bir kimsedir.

Şeyh olduğu da, mürid yetiştirdiği de, tasavvufu bildiği de kesin olarak ortadadır.

“Nesli var mı, yok mu?”

Bazıları, “Evlenmedi. Hacı Bektaş’ın evladımı diyenler yol evladıdır.” diyorlar. Tabii bu bir rivayettir. Evlenmesi normaldir. Bazıları da, “Evlendi ve çoluk çocuğu oldu. İşte o sülâle, onlardan gelenlerdir.” diyor. Onun evladından olduğunu söyleyen bazı kimselerle de görüştük.

Hacı Bektâş-ı Velî’nin bağlı olduğu tarikat Yeseviyye tarikatıdır. Altını kırmızı ile üç defa, beş defa çizerek kesin olarak söyleyebilirsiniz. Bütün münakaşaların ötesinde kesin bir gerçektir.

e. Hacı Bektâş-ı Velî’nin Bağlı Olduğu Tarikat

“Neden?”

Ahmed-i Yesevî'nin *Fakrnâme*'sini bulduk.⁹ Ahmed-i Yesevî'nin *Fakrnâme*'si ile Hacı Bektâş-ı Velî'nin *Makâlât*'ının bir bölümü tamamen aynıdır. Bin kelimedenden yalnızca sekiz on kelime farklı; yani o kadar aynı... Öteki ufak tefek değişiklikler de nüsha farkıdır, kâti-bin hatasıdır, diye düşünülebilir.

Demek ki tamamen Ahmed-i Yesevî'nin fikirlerini bu tarafa getirmiş bir kimse... Yeseviye dervişi olduğu muhakkak... Ama Ahmed-i Yesevî ile kendisinin arasında uzunca bir zaman var.

“Bu arada silsilenin halkasında kimler vardı?”

Bir Lokmân-ı Perende ismi geçiyor. Perende Farsça, uçan demektir. Peri de, melek mânasına kanatlı uçan şeylere deniyor. Lokmân-ı Perende demek ki evliyâlık yoluyla uçan bir kimse olduğu için o ismi almış.

Fikir yapısı bakımından tamamen Ahmed-i Yesevî'ye bağlıdır. Ahmed-i Yesevî de biliyo-

⁹ Neşri için bk. Eraslan, “Yesevî'nin *Fakrnâmesi*” *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, XXII (1977), s. 45-120.

ruz ki Abdülhâlik-ı Guçdevânî hazretlerinin halifesi; Nakşîliğin ilk devresi olan Hâcegâniyye tarikatındandır. Ahmed-i Yesevî'ye Nakşî diyebiliriz. Tabii Bahaeddîn-i Nakşibend daha sonra yaşadığı için Nakşîlik ismi sonra çıkıyor ama aynı kökten; Abdülhâlik-ı Guçdevânî'den... Hacı Bektâş-ı Velî de Yeseviyye tarikatından olunca, Nakşîlerle amcazâde oluyor, akraba oluyorlar, yakın oluyorlar; kesin...

Padişah İkinci Mahmud, Yeniçerileri kaldırdığı zaman, Bektâşî tarikatını da kapatmış ve sonra da, "Bu Bektâşîler namaz kılmıyor." diye Bektâşî tekkelerine, işi aslına döndürsün diye Nakşî şeyhler tayin etmiş. Onun üzerine bazı Bektâşî babalarından "Biz Nakşîyiz" diye müracaat edip tekkelerini alanlar olmuş. Aslında Bektâşî olduğu halde Nakşî imiş gibi tekkelerini alanlar da varmış.

Namaz kılmama meselesi gerçekten var... Hacıbektaş kasabasına gittim, kütüphanelerini inceledim. Dergâh, Mevlânâ'nın Konya'daki dergâhı neyse, onun gibi; şahane, çok güzel mimarisi, iç içe avluları, havuzları olan bir yer.

Birisi dergâhın içinde sonradan yapılmış iki tane cami var. Onun için Nakşibendî camii deniliyor. Bir de aşağıda cami varmış; benim

gittiğimde orada namaz kılınmıyordu. Biz vakit namazlarını Dergâh içinde kılıyorduk. Altı kişi kılıyorduk, onu bildireyim size: Birisi ben fakir; ikincisi imam, üçüncüsü müezzin, dördüncüsü savcı, beşincisi hakim, altıncısı da Toprak Mahsulleri Ofisi müdürü Elazıglı Mehmet Bey...

Hani Hacıbektaş'ın çevresindeki ahali? Kimse camiye gelmiyordu. Bizim gördüğümüz o...

Hacı Bektâş-ı Velî'ye Şîlik ve Batınîlik isnadı var. "Hacı Bektâş-ı Velî Alevî idi; Şia akîdesine, tevellâ ve teberrâya kâil bir insandı." deniliyor.

"Tevellâ", Hz. Ali Efendimiz'e ve onun evladına dost olmak; "teberrâ" da onun muhaliflerine düşman olmak demektir. Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ı (*rıdvânu'llâhi aleyhim ecmaîn*) defterden silmek, aleyhinde olmak; bugün İran'da var...

Böyle olduğunu Ord. Prof. Fuad Köprülü söylüyor. Koca ordinaryüs profesör söylemiş diye, gel de inanma! Ama doğru değil!.. Çünkü inceliyorum, araştırıyorum. "*Makâlât*"ın manzum tercümesinin başında böyle bir ifade var." diyor. Bakıyoruz, aslında yok... Sonra-

dan başkası oraya bir şeyler yazmış, böyle sanılmış. Hadi o sonradan ilave ama yine aslında acaba böyle bir görüş olabilir mi?..

Eserine bakıyoruz; eserinde sahâbe-i kirâm'ın hepsine hürmet var, ayırım yok... Namaz var, oruç var, zekât var, hac var... Helâli helâl, haramı haram biliyor. Şeriatın emirlerine bağlı olduğunu açıkça ifade ediyor. “Bunlardan birisi eksik olursa, insan Allah'a ulaşamaz!” diye açıkça söylüyor.

Demek ki doğru değil!.. Bunun da altını çizerek, kesin olarak, patentli, ispatlı söyleyebilirsiniz ki öyle değil... Eserinde Şeriat'in ahkâmına bağlı, saygılı, namazlı niyazlı bir kimse olarak görünüyor. Eserini, eserindeki fikirlerini en önemli kaynak olarak görüyoruz. Başkalarının sözlerini duyduğumuz zaman, incelemek kaydıyla alıyoruz.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin Eserleri:

1. *Kitâbü'l-fevâid*

Hacı Bektâş-ı Velî'nin *Kitâbü'l-fevâid* adlı bir eseri var. Bunun birkaç el yazma nüshası var; birisi küçük, birisi büyük... Ben bunlardan bir tanesini görebildim.

Bizim sahada, her araştırmacı gördüğü şeyi söylemez. Bir yerde bir yazma buldu mu, onu

saklar. Başkası bilmesin diye sır olarak gizler. İşte şurada şu var diyemez. Onun için siz ararsınız, göbeğiniz çatlar; sırtınızdan, alnınızdan terler boşanır. Bulursanız bulursunuz, bulamazsanız kalır. Üniversite Kütüphanesi'nde, der. Üniversite Kütüphanesi'nin altını üstüne getirirsiniz, ince eleklerle elersiniz; yok... Konya'da çıkar. Şaşırtmacalı söylerler.

Fevâid, “faydalı bilgiler” demektir. *Kitâbü'l-fevâid* de böyle güzel, faydalı birtakım paragrafların içinde bulunduğu bir eser demektir. Bu paragraflara bakıyoruz, bazılarında Hacı Bektaş'tan sonra yaşamış insanların bile sözleri var... Demek ki *Kitâbü'l-fevâid* onun değil... Ama bazı paragraflara bakıyoruz, Hacı Bektaş'ın kesin eseri olan *Makâlât*'taki bazı bilgiler, orada aynen yer alıyor. Demek ki *Kitâbü'l-fevâid* onun olabilir ama sonradan ilâveler yapılmıştır, karıştırılmıştır.

Yunus'un Divân'ına da karıştırmalar, eklemeler yapılmıştır. Böyle tam yazarın, müellifin kaleminden çıkmış eseri bulmak çok kıymetlidir. Biz böyle bir yazarın kendi eliyle yazılmış (eskiden hatt-ı desti derler, Batı'da ise otograf deniliyor) bir nüshayı bulduk mu kü-

tüphanede bayram yaparız ve bomba gibi patlarız. “Filanca kimsenin el yazısıyla kendi eseri bulundu” diye gazetelerde, dergilerde makaleler yazarız.

Diğer yazarlar da ilaveler yaparlar. Mesela, hepinizin bildiği Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i... Bugün mevlitlerde okunulan pasajların bir kısmı Süleyman Çelebi'nin ağzından, kaleminden çıkmış değildir. Daha sonraki asırlarda yazılmıştır ama mevlit okuyanlar onu sevmişler, kendi mevlit nüshalarının arasına, iskambilleri karar gibi sokuşturmuşlar. Bu sefer Süleyman Çelebi'nin *Mevlid*'i ile başka Mevlidler'in şiirleri karışmıştır. Mevlidler büyümüştür. İlâveler olmuştur.

Tabii biz edebiyat tarihçileri olarak mesleğimiz icabı müellifin yazdığını bulmaya, ilâveleri atmaya çalışırız. Asıl nüshayı bulamazsak, dedektif gibi onu kurmaya, ipuçlarından, küçük mozaik parçalardan birleştirmeye çalışırız. Araştırmama göre *Kitâbü'l-fevâid*'in bir kısmı Hacı Bektâş-ı Velî'nin olabilir diyorum.

2. *Fatiha Sûresi Tefsiri*

Tire Kütüphanesi'nde var, dediler. Ben fakir de o kadar zahmet çektim (hakîkten o

zaman da fakirdim, asistandım; otel ve otobüs parası vermek zor geliyordu) Tire'ye gittim. Kütüphaneyi aradım taradım eseri bulamadım. Başka güzel şeyler buldum ama onu bulamadım. Sonradan birisi bu eseri neşretti. Aldım okudum ama, bu *Fatiha Tefsiri*'nin Hacı Bektaş'a ait olduğunu gösteren hiç bir delil yok!..

Eski yazma eserlerde, adam bir eseri yazar bitirir, sonuna da “bitti” diye bir kayıt koyar. Sayfalar çok. Devamına başka bir eser daha yazar. Onu da bitirir, onun da sonuna “bitti” diye bir kayıt koyar, başka bir esere başlar. Böylece bir cildin içinde sekiz tane eser olabilir. Biz o zaman bu gibi eserlere “mecmûatü'r-resâil” deriz. Tek bir eser değildir, risâlelerden, kitaplardan meydana gelmiş bir koleksiyon demektir.

Koleksiyonda Hacı Bektaş'a aitliği hiç belli olmayan bir risaleye tutmuş Hacı Bektaş'a ait demiş. Yanlış... Edebiyat tarihçisi olarak ben reddediyorum, onun Hacı Bektaş'a ait olduğunu kabul edemiyorum.

3. Şathiyye

Şathiyye, herkesin anlayamayacağı gizli, esrarlı birtakım sözleri tekerleme halinde söylemek demektir. Böyle bir eseri var ama o da

çok küçük, bir sayfalık bir şey. Doçentlik tezi yaparken onun da yerini söylemedikleri için ben bulamadım. Onu bulan şahıs Abdülbaki Gölpınarlı'dır. Gören şahıs yerini söylemediği için biz bulamadık. Kendisi nihayet bir sayfalık bir eser... Onun üzerine açıklamalar yapılarak, bir eser meydana gelmiş. Başkasının eserinin içinde bazı satırlar halinde yer almaktadır.

4. *Hacı Bektâş-ı Velî'nin Nasihatleri*

Böyle bir şey de yok... İnceledim, hepsi apokrif, gayr-i mevsuk, ona isnat edilmiş eserlerdir.

5. *Makâlât-ı Gaybiyye Kelimât-ı Ayniyye*

Bu adla bir eseri olduğu, şiirleri olduğu söyleniyor. İnceledim. Dil ve üslup Hacı Bektaş'ın devrine ait değil...

Her gördüğü sakallı, insanın dedesi midir? Değildir. Her Bektaş ismi yazılı şiir Hacı Bektâş-ı Velî'nin midir? Değil. Her Yunus diye şiir yazan, Yunus Emre midir, Tapduk Emre'ye odun taşıyan Yunus mudur? Hayır... Birçok isim olabilir. İsim benzerliği olabilir.

Yunus'u bir kere çok net olarak biliyoruz ki Mevlânâ'dan biraz sonra yaşamış bir Yunus var;

Cennet cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç Hûrî¹⁰

diyen, biraz böyle iddialı Yunus var, bir de;

Şol cennetin ırmakları,
Akar Allah deyu deyu¹¹

diyen Bursalı Yunus var.¹² Çok net, çok kesin... Birisi Derviş Yunus, Âşık Yunus; ötekisi Yunus Emre... İsim benzerliği olabiliyor.

Hâsılı, Hacı Bektaş'ın şiirleri diye söylenenler (yurt içindeki, yurtdışındaki kaynakları inceledim) onun değil.

6. Makâlât

Hacı Bektaş'ın elimizde en geniş ve fikirlerini tam görebildiğimiz bir tek eseri var; *Makâlât. Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî el-Horasânî*.

Makâlât, “makaleler” demektir. Makale de, filanca gazetenin başyazısı, fikir yazısı mânasına makale değil; bir konuda söylenmiş bazı sözler, fikirler demektir. *Makâlât* da,

¹⁰ *Yûnus Emre Dîvânı*, II, 484.

¹¹ *Yûnus Emre Dîvânı*, IV, 166-168.

¹² İlgili bir makale için bk. Mustafa Tatcı, “Bir Yunus Emre Takipçisi: Bursalı Âşık Yunus”, s. 170-186.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin çeşitli konulardaki fikirlerini toplayan bir eserdir. Ama toplama değil; eserin bir bütünlüğü var... Çünkü bazı bölümlerde; “Şimdi şu konuda bunu kısaca söylüyorum, ileride anlatacağım.” diyor. Demek ki eserin yazarın kaleminden çıkmış bir bütünlüğü var...

Makâlât'ın aslı Arapça imiş. Kütüphanelerde incelediğimiz zaman, *Makâlât*'ın Türkçe tercümesinin iki şeklini görüyoruz:

1. Manzum tercüme... Denizli'nin Honaz kasabasından gelip, İznik'e yerleşmiş olan Hatiboğlu Muhammed'in nazma çektiği, manzum olarak, şiir olarak yazdığı Hacı Bektâş-ı Velî *Makâlât*'ı...

2. Düz yazı halinde, mensur olan *Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî*...

Düz yazı halindeki *Makâlât*'ın nüshaları çoktur. Her kütüphanede birkaç tane bulabilirsiniz ama hepsi cahil, ümmî, bilgisi az insanlar tarafından istinsah edilmiş ve daha sonraki asırlarda olduğu için güvenilir durumda değildir. Tabii biz hangisinin güvenilir durumda olduğunu, hangisinin ilaveli, hangisinin tam, hangisinin doğru olduğunu araştırdık. Senelelimizi harcadık, onu ortaya koymaya çalıştık.

Bazı nüshaları karışmış, sayfaları karışmış ve saire...

Ordinaryus Prof. İsmail Hikmet Ertaylan, *Bahrü'l-hakâyık* diye manzum tercüme-yi Manisa Kütüphanesi'nde bulmuş. Hemen fotokopisini, faksimilesini çıkarıp bastırmış. Sayfaları darmadağın; incelememiş. Kitap çok muntazam, meşin bir cilt içinde; çok kaliteli kâğıda yazılmış; yazısı da güzel... Ama sayfalarını okumaya başladığın zaman, buradaki konu öteki sayfayı tutmuyor, başka tarafa atlıyor. Demek ki hattat güzel yazmış ama eskilerin bir sözü vardır (hattatlar bizi affetsin) "*Küllü hattâtin câhilün.*" "Her yazan kâtip biraz cahildir." O kendisini güzel yazıya vermiştir, sanatkârdır. Onun için mühim olan güzel yazmaktır. Eserin iç yapısı ayrı bir bilimsel iş olduğundan, onunla uğraşmaz. Bir oraya bakar, bir buraya bakar, yazar; gerisini düşünmez.

Ordinaryüs Prof. İsmail Hikmet Ertaylan da, cildi güzel görünce fotokopisini çekip faksimile etmiş ve basmış. Karmakarışık... Sayfaları yerli yerine getirip, konuları birbirlerine bağlayıncaya kadar çok uğraştım. Bütün sayfaları yırtacaksınız. Sonra konu hem de sayfa ha-

linde değil, orta yerde değişiyor. Oradan keseceksiniz, öbür tarafa ekleyeceksiniz. Bunun için de elinizde delil olacak, havadan yapamazsınız. Karmakarışık bir şey... Onu düzenledik, elhamdülillah, ortaya koyduk.

Bu şiir halindeki *Makâlât*'ın basılması lâzım. Çünkü önemli bir vesikadır. Onu basamadık. Bu bizim vazifemiz, basmamız gerekiyor.

Düzyazı olanı bastık. Onun da çok dizgi hataları var. Tashih etme imkânı bulamadığım bir zamanda oldu. Yeniden düzeltilerek oldukça güzel bir tarzda basılması lâzım.

Hacı Bektâş-ı Velî hakkında kimisi; “Hacı Bektâş-ı Velî sarkık bıyıklı bir Şaman’dı. İçki içerdi... Tam orta Asya’nın Şamanizmi’ni getirmiş, Kırşehir’de uygulamıştır.” diyor. Kimisi de; “Hayır, Hacı Bektaş, velî idi. Hakikaten evliyâdan, namazlı niyazlı bir kimseydi.” diyor. Senin delilin ne?..

Ben üniversitede diyaloglu ders anlatırdım. Bir şey yazardım, bu hususta fikriniz nedir? Şudur. Delilin ne? Hayır o değildir, şudur. O halde senin delilin ne? Her şeyde bir delil, kanıt arardık.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin elimizde *Makâlât*'ı var. *Makâlât*'ını iyice okur, tahlil edersek nasıl bir insan olduğu ortaya çıkar. Ben de öyle yaptım. Hatta ilk başta bunu bazı gazetelerde makale olarak yazdım.

Komik bir şey anlatayım size: Hacıbektaş kasabasına gittim. İlk önce bizi öğretmenler lokaline davet ettiler. Sonra baktılar ki sakallı... Nihayet ofis müdürü Mehmet Bey bize yakınlık gösterdi. Bir lokantaya gidiyorum, yemek yiyeceğim; her masada kırmızı şaraplar, beyaz şaraplar, votkalar, rakılar var. Kasketli adam, yamalı elbisesiyle geliyor, onlardan içiyor. İçki kokusundan boğulacaktım, peynir ve ekmekten başka bir şey yiyemedim.

Ofis müdürü geldi. "Hocam, zaten Bektâşî'lerle Hacı Bektâş-ı Velî aynı değilmiş. Hacı Bektâş-ı Velî içki içmezmiş, içkinin aleyhindeymiş. Ben *Tercüman* gazetesinde okudum." dedi. Ben hiç ses çıkarmadım. "O yazıyı yazan benim!" demedim. Derim, başkaları da bilir, belki iyi olmaz diye düşündüm.

Hacı Bektâş-ı Velî, bu kitapta bizim Sünnî inancımızı sergiliyor. Şîî, Alevî olduğunu gösteren bir şey yok... Namaza ve hacca saygısı

var. Haccı ballandıra ballandıra, görmüş bir insanın canlı anlatımıyla anlatıyor. Zekât, cihad, şeriatın emirleri neyse onları güzelce anlatıyor. Bazıları üzülecek ama Hacı Bektâş-ı Velî şeriatçı... Yunus Emre nasılsa, Mevlânâ nasılsa, o da öyle bir kimse; üçü arasında bir fark yok...

Bazıları şöyle bir temâyül içinde: “Yunus Hacı Bektaş’ın dervişıydi veya onun yanına gitmişti, gitmemiştir... Yok, gitmemiştir; Yunus başka bir insan!..” Bektâşî’likle ilgisi olmadığı için Yunus’u Hacı Bektaş’tan uzaklaştırmak istiyorlar. Halbuki, Yunus’la Hacı Bektaş arasında çok net bir benzerlik vardır. Yunus’un şiirleri *Makâlât*’taki fikirlerin manzum şeklidir. Hele hele Yunus’un olduğu sonundaki imzasından ve tarihinden belli olan *er-Risâletü’n-nushiyye*’si, tamamen *Makâlât*’ın bir bölümünün manzumdur; o kadar... Yunus’un kullandığı terminoloji, tabirler, terimler tamamen *Makâlât*’ın aynıdır. *Makâlât*’ı okumayan Yunus’u anlayamaz.

Yunus’u anlamak için Hacı Bektaş’ın kitabını okumak, bilmek lâzımdır. Dört kapı nedir, kırk makam nedir, üç yüz altmış menzil nedir?

Şeriat, tarikat yoldur varana,

Mârifet, hakîkat andan içeru...¹³

Buyur bakalım anlat!.. Anlayamaz. Neden?.. *Makâlât*'ı okursa o zaman anlar. Tamen bir fikir bağlantısı var... Hacı Bektâş-ı Velî ile Yunus hakîkaten birbiriyle ilgilidir.

Hakîkaten Yunus Hacı Bektâş-ı Velî'nin yanına gitmiş olabilir. Ama Yunus da, öyle bir fakir oduncu gibi görünmüyor. Parasız pulsuz, buğdayı da yok... Bilmem alıç yüklemiş, oraya gitmiş... "Alıcın parasını mı vereyim, buğday mı vereyim karşılığı olarak; yoksa himmet mi edeyim?" deyince: "Ben himmeti ne yapayım, buğday ver!" demiş... Yunus da öyle bir kimse gibi görünmüyor; tahsilli, bilgili, görgülü, yüksek, etrafından saygı görmüş bir insan; şiirlerinden onu anlıyoruz. Zamanında saygı ve itibar görmüş yüksek ve bilgili bir şahsiyet... O şiirleri, o mânaları tasavvufu iyice bilmeyen, hadisi, tefsiri, dini iyi bilmeyen bir ümmî oduncunun söylemesi mümkün değildir.

Söyler ama, kültürünün azlığı dolayısıyla ya vezin bozuktur, ya kafiye düşüktür, ya fikirde bir insicamsızlık vardır, sakatlık vardır.

¹³ *Yûnus Emre Dîvânı*, II, 374.

Şıp diye anlaşılır, alimin sözüyle cahilin sözü bir olmaz.

Yunus alim bir insan; her sözü bir cevher, oturaklı...

Necati Lugal Bey bizim profesörümüzdü. Biz Fuzûlî'den dersler verirdik. Fuzûlî'nin bazı şiirlerini yazacağız, talebeye anlatacağız. Çok şahane, çok derin bilgisi olan koca Profesör bana;

“Aman Esad, dikkat edelim, bu Fuzûlî'den korkulur.” derdi. Öyle mânalar kasteder ki siz o şiirde onu anlatırken ifade edemeyebilir, atlayabilir, şairin kastettiği mânayı yakalayamamış olabilirsiniz.

Yaşlı, ak sakallı, dersiâm olarak, Arapça'yı Farsça'yı şahane bilen bir kimse olarak yetişmiş, Almanya'da on yedi yıl kalmış bir profesör, Fuzûlî'den titriyor. Neden? Çünkü Fuzûlî bilgili bir insan; onun kullandığı her kelimenin bir değeri var. Su gibi akıyor. Vezin güzel, kafiye güzel, mâna güzel, her şeyi güzel...

Fuzûlî çok büyük bir şahıstır. Yunus da öyledir. Ümmî olamaz, bilgili bir insan... Onun için Hacı Bektaş'a tâbi bir derviş de değildir; bu da net olarak anlaşılıyor. Ona denk, fikir yapısı onunla aynı olan bir kimsedir. Demek ki

aynı yerden feyiz almışlar. Yunus da Yesevî dervişıdir, Ahmed-i Yesevî'ye bağlı bir insandır.

Yunus ve Hacı Bektâş-ı Velî'nin müşterek tasavvufî anlayışına göre, dinî konuda dört kademe, dört kategori vardır. Dindarlar dört sınıfta toplanabilir: Birinci sınıf, ikinci sınıf, üçüncü sınıf, dördüncü sınıf... Bunu ilkokul, ortaokul, lise, üniversite diye söyleyebiliriz. Dört kapı, dört kademe var:

1. Şeriat. Yunus bunu söylüyor. Hacı Bektâş da bu eserde çok geniş olarak aynı şeyi söylüyor. Şeriat ehli olan insana, âbid derler. Şeriatın ahkâmına göre ibadet yapıyor, ibadetine bağlı bir insan...

2. Tarikat. Bir tarikata girmiş, bir şeyhe derviş olmuş, mürid olmuş, tarikat çalışması yapıyor. Buna da zâhid derler. Zâhid de, dünyaya sırtını dönmüş, fakrı ihtiyar etmiş, âhirete kendini vermiş bir kimsedir.

3. Mârifet veya irfan. Mârifet, "hüner" mânasına da geliyor. Farkları anlaşılсын diye başka kelimeler de söylüyorum. Bunlara da arifler denilir. Bunlar Allah'ı bilen, Allah'a ermiş insanlardır.

4. Hakikat... Hakikat ehli... Bunlar da âşıklardır. Arapça'sı "muhib", Türkçe'si "emre"dir. Emremek, "sevmek, âşık olmak" demektir. Yunus Emre demek, Âşık Yunus demektir.

Demek ki seviye olarak âbid var, zâhid var, arif var, muhib var. Yunus kendisine "Âşık Yunus" diyor. Onun için Fuzûlî;

Aşk imiş her ne var âlemde,

İlim bir kıyl ü kâl imiş ancak!¹⁴ diyor.

Onun için;

Aşk derdiyle hoşem el çek ilâcımdan tabîb,

Kılma dermân kim helâkim zehri dermânımdadır.¹⁵

diyor. Aşkı en yüksek makam olarak söylüyorlar. Hepsi felsefe bakımından aynı... Fuzûlî de Yunus'un Osmanlı tipidir. Ötekisi Selçuklu tipi, bu Osmanlı tipidir; fikirleri aynıdır.

Hacı Bektâş-ı Velî; "Kul Allah'a kırk makamda erer. Bu kırk makamın onu şeriatte, onu tarikatta, onu mârifette, onu da hakikat-

¹⁴ Karahan, *Fuzulî*, s. 300.

¹⁵ *Fuzulî Divanı Şerhi*, I, 304.

tedir. Bu kırk makamın birisi eksik olsa, iş tamam olmaz. Kırkının da eksiksiz, tam takım mevcut olması lâzım!..” diyor, bunu bastırarak söylüyor ve misal veriyor: “Bir insan bir farzı inkâr etse olmaz! Haccı kabul etmese olmaz! Namaz kılmasa, oruç tutmasa olmaz!” diyor. Şimdi sen buna nasıl Şaman diyebilirsin? Bu fikirleri böyle bastıra bastıra söyleyen bir insanı, nasıl başka bir yafta ile lekeleyebilirsin?

“Efendim, Bektâşî’ler içki içiyorlar...”

Hacı Bektâş-ı Velî’yi anma gününde kupalar yetmiyor, kova ile şarap dağıtılıyor. Kırmızı şarap mı istersiniz, beyaz şarap mı istersiniz?.. Kova kova, küp küp, maşrapayı daldır... Hacı Bektaş bu kitabında; “Bir kuyunun içine bir damla süçi damlasa...” Süçi eski Türkçe’de içki demektir. Eskiler süçi içip, esirirlerdi. Esrimek, “sarhoş olmak” demektir. Osmanlılar da şarap içip, sarhoş oluyorlardı. “Bir kuyunun içine bir damla içki damlasa, kuyunun bütün suyunu murdar eder; çünkü haramdır.” diyor. Kuyunun suyunu dışarıya çıkarmak lâzım. Kuyunun suyunu kova kova dışarıya boşaltacaksınız. Bakın içki hakkındaki kanaatine: “Ve bu suların dışarıya döküldüğü yer yeşerse, ıslak

olduğu için oradan çimen bitse ve o çimenden koyun yese, takva ehli insanlar o koyunun etini bile yemezler!” diyor. Ben demiyorum, Hacı Bektâş-ı Velî diyor. Aslında hangi otu otlarsa otlasın, başkasının tarlasından otlamamak şartıyla, haram olmamak şartıyla, koyunun eti helal olur. Ama takvanın mübalağasını söylüyor, haramlığını net olarak ifade ediyor. Hacı Bektâş-ı Velî’nin üzerinde çok durduğu bir şey de güzel ahlâktır. “İnsan ahlâklı olmalı!” diyor. Güzel ahlâkı da; tevâzudur, sabırdır, şükürdür vesairedir diye sayıyor. “İnsanın içinde güzel ahlâk olmalı, kötü huylar insanın içinden çıkmalı!” diyor. “Hased, buhul, cimrilik gibi, gazab gibi huylar da kötü huylardır. Bunlar insanın içinde olsa, dışını kaç defa abdest alıp yıkarsa yıkasın temiz olmaz, yine murdardır.” diyor.

“Bu kötü huyların insanın içinden çıkması lâzım, bunlar çıkmazsa murdar olur...” diyor. “Çünkü” diyor, okuyucuları anlasın diye misal veriyor: “Bir şişenin içine içki koysalar, ağzını berkitseler, sımsıkı kapatsalar, deryanın kenarına götürseler yıkasalar, yıkasalar, yıkasalar... İsterse on yıl yıkasınlar, yine temiz olmaz. Çünkü içi içkidir, murdardır.” diyor.

Hacı Bektâş-ı Velî'nin tasavvuf anlayışı işte budur. “Sadece namazı, orucu, haccı, zekâtı yapmak yetmez; sadece dünyaya sırt çevirip, âhirete rağbet edip, tarikatta zikir çekip ibadet ve taat yapmak yetmez; insanın mârifet ehli olması; Allah'ı tanıması, Allah'ı tanıyan bir insan olması lâzım. Ondan sonra da Allah'ı seven, Allah âşığı bir kimse olması lâzım!” diyor. Tamamen Yunus'un ve Mevlânâ'nın dediği şeyi söylüyor. Aşkî tasavvufî makamların en yükseği olarak zikrediyor. Bir de benzetmesi var... İnsan çok muhterem bir varlıktır demek istiyor. Hz. Ali'den gelir bu söz... “İnsan küçük âlemdir.” diyor. “Her bir insan bir âlemdir, bir kâinattır. Senin vücudun, bedeninin bir kâinattır. Dış âlemde ne varsa, onda da vardır. İşte dışarıda şunlar, şunlar var; senin vücudunda bu var, bu var, bu var...” diyor. Mesela, “Yeryüzünde Kâbe var, senin de içinde kalbin var. O da Kâbe gibidir.” diyor. Bu benzetmenin nereden başladığını biraz araştırdım. Bu benzetmeyi ta Muhyiddin İbnü'l-Arabî hazretlerinin eserlerinde görüyoruz. Onları aynen almış. İnsanın çok muhterem bir varlık olduğunu, kalbinin çok önemli oldu-

ğunu, kimsenin kırılmaması, üzülmemesi gerektiğini, toprak kadar mütevazi olmak gerektiğini, yetmiş iki millete hor bakmamak gerektiğini güzel ifadelerle anlatıyor. Bizim bu *Makâlât*'tan faydalanarak Kültür Bakanlığı bir kitap hazırladı; *Makâlât*'ı vulgarize edip halkın anlayacağı şekle getirdi. Güya sadeleştirdi ama *Makâlât*'ı bilmek için çok şeyler lâzım. Kolay değil... Arapça, Farsça ve Osmanlıca bilmek lâzım... İslâm dinini, hadîs-i şerîfleri, tasavvufu çok iyi bilmek lâzım! Bir kelimeyi yanlış kullanırsanız, çok yanlış noktalara gidebilir; Hacı Bektâş-ı Velî'nin fikirlerini oralardan okuyabilirsiniz... Özetlemek gerekirse, Hacı Bektâş-ı Velî Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin çağdaşı olan, Horasan'dan gelmiş, Nişâpur'lu, Peygamber Efendimiz'in sülalesinden bir seyid olması kuvvetle muhtemel olan (ben onu kabul ediyorum) sade, gösterişsiz, mütevâzi, mübarek bir zâttır. Sizin ve bizim İslâm ve din anlayışımız, Kur'an ve sünnet anlayışımız gibi anlayışa yakın görüşleri olan ve ahlâka çok büyük önem veren ama ibadetleri hor görmeyen, küçümsemeyen, ihmal etmeyen gerçek bir mübarek zâttır. Hakîkaten "Velî" lakabı isabetle kendisine verilmiştir. Hacı Bektâş-ı

Velî'dir. Tabii o öyleyken ondan sonra bu uygulamalar niye onun ana zihniyetinden farklıdır? Çünkü Bektâşî tarikatının asıl kurucusu Hacı Bektâş-ı Velî değildir, Balım Sultan'dan sonra gelişen başka zihniyette insanların katkılarıyla oluşan bir tarikattır. Umumiyetle dinî bilgileri kuvvetli olmayan kimseler oldukları için işin gerçeğini dinde ve Kur'ân-ı Kerîm'de olduğu şekilde anlayamayıp, ananevî olarak işi götürdükleri için bizim bugün garipsediğimiz bazı şeyler olabilir.

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

6 Zilka'de 1413 / 27.04.1993

Marmara Üniversitesi/ İstanbul

[Bütün KONFERANSLAR'a PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

